ಧ್ಯಾನ – (ಆರ್ತ ಮತ್ತು ರೌದ್ರ) :-

ಆರನೆಯದಾದ ಅಂತರಂಗ ತಪವು ಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರ್ತ, ರೌದ್ರ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಭೆದಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸು ಾದೆ. ಅನಿಷ್ಟದ ಸಂಯೋಗ, ಇಷ್ಟದ ಖಿಯೋಗ, ದುಃಖದ ವೇದನೆ, ಭೋಗದ ಅಭಿಲ ಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಕ್ಲೆಶ ಭಾವಗಳು ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅನಿಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಯಾವ ಚಿಂತನವನ್ನು ಮಾಡು ಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅರ್ತಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಸುಳ್ಳು ಮಾತನಾಡುವುದು, ಕಳವು ಮಾಡುವುದು, ಧನ – ಸಂಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು, ಹ ಾಗೆಯೇ ಜೀವಗಳು ಘಾತವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕ್ರೂರ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಅದು ರೌದ್ರ ಧ್ಯಾನವಾಗಿವೆ. ಇವೆರಡೂ ಧ್ಯಾನಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸ್ವತಃ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಅಶಾಂತಿ ಉತ್ಪನ್ನಾ ವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಧ್ಯಾನವು ಅಶುಭವಾಗಿದೆ, ತ್ಯಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಎರಡು ಧ್ಯಾನಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶುಭವಾಗಿವೆ.

ಧರ್ಮ ಧ್ಯಾನ :-

ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹ ಾಗೂ ರಾಗ – ದ್ವೇಶ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಮನವನ್ನು ನಿರೋಧ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಧಾ ರ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹ ಚ್ಚುವುದು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಿಂತನದ ಖಿಷಯವು ಆಜ್ಞಾ – ಖಿಚಯ, ಅಪಾಯ – ಖಿಚಯ, ಖಿಪಾಕ – ಖಿಚಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥಾನ – ಖಿಚಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ ಖಿದೆ. ಯಾವಾಗ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಗಳಲ್ಲಿ ಹ ೀಳಿದ ತತ್ವಗಳ ಸ್ವರೂಪ, ಕರ್ಮಬಂಧವೇ ಆದಿ ಜ್ಞಾನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರದ ನಿಯಮಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚಿಂತನದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹಚ್ಚುವನೋ ಆಗ ಅದು ಆಜ್ಞಾಖಿಚಯ ಎಂಬ ಹ ೆಸರಿನ ಧ್ಯಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಜ್ಞಾ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶ ಎಂದಿದೆ. ಖಿಚಯದ ಅರ್ಥವು ಶೋಧ, ಸಂಬೋಧನೆ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ದೇಶದ ಸಂಶೋಧನೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಧರ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ತರ್ಕ, ನ್ಯಾಯ, ಪ್ರಮಾಣ, ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಮೊದಲಾದ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಾನಸಿಕ ಪ್ರಯತ್ನ ವು ಧರ್ಮ ಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಅಪಾಯದ ಅರ್ಥವು ಖಿಘ್ನ, ಭಾದೆ ಎಂದಿದೆ. ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಖಿಘ್ನ – ಬಾಧೆಗಳನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸಿ, ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವನೆಯನ್ನು ಹ ೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಪಾಯ – ಖಿಚಯ

ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತವೆ ; ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಅನುಭವಗಳು ಯಾವ – ಯಾವ ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುವು ; ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕರ್ಮ ಫಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಿಂತನವು ವಿಪಾಕ – ವಿಚಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಲೋಕದ ಸ್ವರೂಪ ಹೇಗಿದೆ, ಅದರ ಊರ್ಧ್ವ, ಅಧಃ, ತಿರ್ಯಕ ಲೋಕದ ರಚನೆಯು ಹೇಗಿದೆ, ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಚಿಂತನೆಯು ಸಂಸ್ಥಾನ – ವಿಚಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಧರ್ಮ ಧ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯು ದೃಢಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಯು ನಿರ್ಮಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಾರಿತ್ರ ಪಾಲನವು ವಿಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಮಹತ್ವವಿದೆ.

ಶುಕ್ಲ ಧ್ಯಾನ :–

ಶುಕ್ಲ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪೃಥಕ್ತ್ವ – ವಿತರ್ಕ – ವಿಚಾರ, ಏಕತ್ವ – ವಿತರ್ಕ, ಅವಿಚಾರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ – ಕ್ರಿಯಾ – ಪ್ರತಿಪಾತೀ ಮತ್ತು ವುಪರತ – ಕ್ರಿಯಾ – ನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಅನೇಕ ಜೀವಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನ – ವಚನ – ಕಾಯ ಈ ಮೂರು ಯೋಗಗಳಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವುದು ಪೃಥಕ್ತ್ವ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ವಿತರ್ಕದ ಅಥವಾ ಶ್ರುತ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದಿದೆ. ವಿಚಾರದ ಅರ್ಥವು ವಿಚರಣ ಅಥವಾ ವಿಪರಿವರ್ತನ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಪರ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ, ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ವಚನದಿಂದ ಬೇರೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ವಚನ, ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದು ಯೋಗದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಯೋಗದ ಆಲಂಬನದ ಧ್ಯಾನ, ಹೀಗೆ ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ ಸಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೃಥಕ್ತ್ವ ವಿತರ್ಕ ವಿಚಾರ ಧ್ಯಾನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಆಲಂಬನ ಭೂತ ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಪರ್ಯಾಯದ ಮತ್ತು ಯೋಗದ ಸಂಕ್ರಮಣವಾಗದೆ, ಒಂದೇ ದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯ ಪರ್ಯಾಯವು ಯಾವುದೇ ಒಂದೇ ಯೋಗದಿಂದ ದ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು ಏಕತ್ವ – ವಿತರ್ಕ – ಅವಿಚಾರ ಧ್ಯಾನವಾಗುವುದು. ಯಾವ ಧ್ಯಾನ ದಲ್ಲಿ ವಿತರ್ಕ ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರುತವಚನದ ಆಧಾರ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ವಿಚಾರ ಅರ್ಥಾತ್ ಯೋಗ ಸಂಕ್ರಮಣವು ಇರುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಕೇವಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಯ ಯೋಗ ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬನವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಆಗ ಅದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ – ಕ್ರಿಯಾ – ಪ್ರತಿಪಾತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೂರನೆಯ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಗುವುದು ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನವಾಗುವುದು. ಯಾವ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿತರ್ಕ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ವಿಚಾರ

ಮಿುವುದಿಲ್ಲ, ಯೋಗದ ಅವಲಬಂನ ಮಿುವುದಿಲ್ಲ ; ಆಗ ಅದು ವ್ಯುಪರತ ಕ್ರಿಯಾನಿವರ್ತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಶುಕ್ಲ ಧ್ಯಾನವೆನಿಸುವುದು. ಈ ಧ್ಯಾನವು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದ ಚರಮ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮನ ಆತ್ಮನಿಂದ ಶರೀರದ ಪರಿತ್ಯಾಗವು ಆದ ಮೆಲೆ ಸಿದ್ದರ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ರೂಪವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದಿಂದು ಈ ಯೋಗಿಯು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಕರ್ಮ – ಮಲದಿಂದ ದೂರಗೊಳಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಪದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣ ಸ್ಥಾನಗಳು ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷ :–

ಮೆಲೆ ಮೋಕ್ಷ – ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಹೇತುವಾಗಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರೆಗಳ ಪ್ರರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾದೆ. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ವರೆಗೆ ಯಾವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿಂದ ಜೀವವು ಹೊರ ಬೀಳುವುದೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನ ಮಾಡುವಂಥ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳಿವೆಯೋ, ಅವುಗಳ ನಾನಾ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಷು ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳುದೆ. ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಭಾವವು ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಇವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಔದಾಯಿಕ, ಔಪಶಮಿಕ, ಕ್ಷಾಯಿಕ ಮತ್ತು ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗುವ ಭಾವವು ಔದಾಯಿಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಭಾವಗಳು ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅಸಂಯಮ, ರತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಾಗಿವೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಉಪಶಮನ ಅರ್ಥಾತ್ ಉದಯರಹಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭಾವವು ಔಪಶಮಿಕವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಸದಾಚಾರ, ವ್ರತ – ನಿಯಮ– ಪಾಲನ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗಳು ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಉಪಶಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವವು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯೆಂದು ಸ್ಫಟಿಕವೆಂದು ಆಗುವ ನೀರಿನ ಸ್ವಚ್ಛತೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಫಟಿಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಶೋಧಕ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅದರ ಎಲ್ಲ ಮಲವೂ ತಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ, ಮೇಲಿನ ನೀರು ನಿರ್ಮಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮ – ಪರಿಣಾಮಗಳ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಉಪಶಾಂತವಾದ ಮಲವು ನೀರು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲಕಿದರೆ ಸಾಕು, ಅದು ಪುನಃ ಮೆಲೆದ್ದು ಸಮಗ್ರ ಜಲವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಉಪಶಾಂತವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಪುನಃ ಕಷಾಯೋದಯದಿಂದ

ಫಲದಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಜೀವದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಪುನಃ ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿದ ಮಲವನ್ನು ಜಲದಿಂದ ಬೇರೆಗೊಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ನೀರು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯದಿಂದ ಆಗುವ ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮ – ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಜೀವದ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಭಾವವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ – ದರ್ಶನ ಮೊದಲಾದವು ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಸರ್ವಘಾತೀ ಸ್ಪರ್ಧಕಗಳ ಉದಯ – ಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಸತ್ತಾಗತ ಸ್ಪರ್ಧಕಗಳ ಉಪಶಮ, ಹಾಗೆಯೇ ದೇಶಘಾತೀ ಸ್ಪರ್ಧಕಗಳ ಉದಯ ಹೊಂದುವಿಕೆಯಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಭಾವವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಣಾಮವು ಕ್ಷಾಯಿಕ ಮತ್ತು ಔಪಶಮಿಕ ಭಾವಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಮಲಿನತೆಗಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಮಣ್ಣು ಗೂಡಿದ ನೀರನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಶೋಧಿಸಿದ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಮಲವು – ಮಣ್ಣಿನ ಸಹ ಪುಡಿಯು ಬಹಳಷ್ಟು ದೂರವಾಗುವುದು ; ಉಳಿದ ಕೆಲ ಮಣ್ಣಿನಂಶವು ಪಾತ್ರದ ತಳಕ್ಕೆ ಕೂತು ಬಿಡುವುದು ; ಕೆಲವು ಭಾಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡಿ ಉಳಿದು ಬಿಡುವುದು ; ಹೀಗಾಗಿ ಆಗ ನೀರು ಅಲ್ಪ ಮಲಿನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತಿ – ಶ್ರುತ ಜ್ಞಾನ ಅಣುವ್ರತ ಪಾಲನ ಮೊದಲಾದವು ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಭಾವಗಳು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಭಾವಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವದ ಜೀವತ್ವ, ಭವ್ಯತ್ವ, ದ್ರವ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಗಳು ಪಾರಿಣಾಮಿಕಭಾವವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಜೀವಗತ ಭಾವಗಳು ಘನಿಷ್ಠ ಸಂಬಂಧವು ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳ ಕೂಡ ಇದೆ ; ಅದರೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ; ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ನಾನಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ಜೀವದ ಆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಭೂಮಿಕೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಉದಯದಿಂದ ಜೀವದ ಆ ಸಮಸ್ತ ಮಿಥ್ಯಾಭಾವವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜೀವಗಳು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ವಿದ್ಯಮಾನವಾಗಿವೆ. ಇದು ಜೀವದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂದು ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಥಮ ಗುಣ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ನಿಮಿತ್ತ ಲಭಿಸಿದೊಡನೆ ಯಾವಾಗ ಜೀವಕ್ಕೆ ಔಪಶಮಿಕ, ಕ್ಷಾಯಿಕ ಮತ್ತು ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಭಾವರೂಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ ಅದು ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ವಂತೂ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಔಪಶಮಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅಲ್ಪಕಾಲವಿರುವಂಥದು. ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ದೀರ್ಘಾವಧಿಯದೂ

ಇರುತ್ತದೆ ; ಅಲ್ಪ ಕಾಲೀನವೂ ಇರಬಲ್ಲದು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಲಭಿಸಿದರೂ ಕೂಡ ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಕಾಲ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜೀವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೂ ಅದು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಲಭಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆ ಜೀವವು ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಕೆಳಗಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏರುತ್ತ ಇಳಿಯುತ್ತ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅದು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದಿಂದ ಚ್ಯುತಗೊಂಡರೆ ಆಗ ಮೂರನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಮಿಶ್ರಭಾವದ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಮ್ಯಗ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಎರಡನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಾಸಾದನ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಜೀವವು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದಿಂದ ಚ್ಯುತವಾಗಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಕೆಲವೊಂದು ಆಸ್ವಾದನ [ಅನುಭವ] ರೂಪುಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉರುಳಿ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಲುಪುವ ಪೂರ್ವದ ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೂ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲಾವಧಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಜೀವವು ಆ ಭಾವದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಥಮ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಚೇತನಾ ರೂಪ ಧಾರ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಂತೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಕಷಾಯಗಳ ಅನಂತಾನುಬಂಧೀ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಉಪಶಮ, ಕ್ಷಯ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಗಳು ಉಂಟಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ ಕಷಾಯದ ಉದಯವು ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನವು ಅವಿರತ – ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಉಪಶಮಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಆಗ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಣುವ್ರತ ಧಾರಣ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯ ಪರಿಣಾಮವು ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದು ದೇಶವಿರತ ಮತ್ತು ಸಂಯತಾಸಂಯತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಐದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಸೀಮೆಯು ಅಣುವ್ರತಗಳವರೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವರಣ ಕಷಾಯಗಳ ಉದಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಈ ಕಷಾಯಗಲೂ ಸಹ ಉಪಶಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆಯೋ ಆಗ ಜೀವದ ಪರಿಣಾಮವು ಮತ್ತೂ ವಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ಅದು ಮಹಾವ್ರತಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಆರನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಯತ ಎಂದು

ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶುದ್ಧಿಯ ತರ – ತಮ ಭಾವಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಆರನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಮತ್ತ – ವಿರತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಭಾವವು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾದರೂಪ ಮಂದ ಕಷಾಯಗಳ ಉದಯವಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಷ್ಟೇ. ಅದರ ಪರಿಣತಿಯು ಸ್ತ್ರೀಕಥಾ, ಚೋರಕಥಾ, ರಾಜಕಥಾ ಮೊದಲಿನ ವಿಕಥೆಗಳ ಕಡೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಾದಿಗಳ ಕಡೆಗೂ ಒಲಿದಿರುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ವಲನ ಕಷಾಯದ ಉದಯವಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಸಂಜ್ವಲನ ಕಷಾಯವೂ ಕೂಡ ಉಪಶಮವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಏಳನೆಯ ಗುಣ ಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಸಮಸ್ತ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯ ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಮಾದಗಳ ಅಭಾವವು ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಈ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಸಂಯಮಿಯ ಯಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಶುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ವ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂದರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಶುದ್ಧತರವಗುತ್ತ ಇಂಥದೊಂದು ಅಸಾಧಾರಣ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅದು ಈ ಮೊದಲು ಅವನೆಂದೂ ಪಡೆದಿರದಂಥದು ಇರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನು ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎಂಟನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಧ್ಯಾನಿಯ ಪ್ರತಿ ಸಮಯದ ಒಂದೊಂದು ಪರಿಣಾಮವು ತನ್ನ ತನ್ನ ವಿಶೇಷ ವಿಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಭಿನ್ನ ರೂಪವಾಗತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅನಿವೃತ್ತಿ ಕರಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಸಾಧಕರ ಆ ಸಮಯವರ್ತಿ ಪರಿಣಾಮವು ಒಂದೇ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಥಮ ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಧ್ಯಾನಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಸಮಯದ ಪರಿಣಾಮವು ಮೊದಲ ಸಮಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಆದರೆ ಅದೂ ಕೂಡ ಎಲ್ಲ ಧ್ಯಾನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಮಯಗಳು ಆಗುತ್ತವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಭಿನ್ನ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಆಗುವವು. ಅವು ಎಲ್ಲ ಸಾಧಕರಿಗೂ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವವು ; ಅನ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಇ ಗುಣ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕರ್ಮವು ತೀರ ಉಪಶಮನ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅದು ಎಷ್ಟೆಂದರೆ ಲೋಭ ಕಷಾಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತ ಕಷಾಯಗಳು ಕ್ಷೀಣ ಅಥವಾ ಉಪಶಾಂತವಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ಆಗ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಸಾಂಪರಾಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ – ಕೇಶರದಲ್ಲಿ ರಂಗಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು ಹಾಕಿದರೂ ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೇಶರೀ ರಂಗವು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾಗಿ ಅಭಾಸ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವರ ಲೋಭವು ಸಂಜ್ವಲನ ಕಷಾಯದ ಸದ್ಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಉಪಶಮ ಮತ್ತು ಕ್ಷಪಕ ಶ್ರೇಣಿಗಳು :-

ಏಳನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಜೀವವು ಉಪಶಮ ಮತ್ತು ಕ್ಷಪಕ, ಈ ಎರಡು ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಮೂಲಕ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಕರ್ಮಗಳ ಉಪದಮಗ್ಯೆಯುತ್ತ ಹತ್ತನೆಯ ಗುಣ ಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಬಂದಿತೆಂದರೆ ಮುಂದದು ಅವಶಿಷ್ಟ ಲೋಭ ಸಂಜ್ವಲನ ಕಷಾಯವನ್ನು ಸಹ ಉಪಶಮಗೊಳಿಸಿ, ಉಪಶಾಂತಮೋಹವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದೀತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಾಲವಿದ್ದು ನಿಯಮಿತಃ ಕೆಳಗಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉರುಳುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಉಪಶಮ ಶ್ರೇಣಿಯ ಇದೇ ಚರಮ ಸೀಮೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಜೀವವು ಏಳನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಶ್ರೇಣಿಯ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ಷಯಗೊಳಿಸುತ್ತ ಮೇಲೇರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದು ಹತ್ತನೆಯ ಗುಣ ಸ್ಥಾನದ ತರುವಾಯ ಅದೇ ಉಳಿದ ಲೋಭ ಸಂಜ್ವಲನ ಕಷಾಯದ ಕ್ಷಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಗುಣ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಗದೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ ಕ್ಷೀಣ ಮೋಹ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಈ ಎರಡೂ ಗುಣ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮದ ಅಭಾವದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಆತ್ಮವಿಶುದ್ಧಿಯ ಮಾತ್ರೆಯು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಜೀವವು ಪೂರ್ಣತಃ ವೀತರಾಗಿ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯವೇ ಆದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಸದ್ಭಾವದ ಕಾರಣ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಛದ್ಮಸ್ಥ ವೀತರಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಷ್ಟೇ : ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮವು ಉಪಶಾಂತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಶೇಷ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಅಂತರ್ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಚೇತರಿಸಿ ಜೀವವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನುಗಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೋಹವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಹೋಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಂಥ ಪತನಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅವಕಾಶವೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀ

ಮತ್ತು ದರ್ಶನಾವರಣೀ ಕರ್ಮಗಳ ಶೇಷ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಕ್ಷಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಪನ್ನ ವಾದ ಮೇಲೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗ ಕೇವಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಗುಣ ಸ್ಥಾನವು ಲಭಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಆ ಜೀವಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿಯಂತೆ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕೇವಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕೇವಲಿಗಳು. ಇನ್ನೊಂದು ತೀರ್ಥಂಕರ ನಾಮ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ತೀರ್ಥಂಕರಾಗುವುದು. ಈ ಗುಣ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೂಡ ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವು ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಾಮ, ಗೋತ್ರ, ಆಯು ಮತ್ತು ವೇದನೀಯ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಘಾತಿಯ ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯವು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಸಯೋಗಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗ ಕೇವಲಿಯ ಆಯುಷ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಶೇಷ ಉಳಿದಿದ್ದು, ಅವನ ನಾಮ, ಗೋತ್ರ ಮತ್ತು ವೇದನೀಯ ಈ ಮೂರು ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಆಯುಃ ಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಉಳಿದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಮುದ್ಘಾತ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆಯು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ರಿಯೆ ಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಆತ್ಮ – ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಂಡ ರೂಪದಿಂದ ಲೋಕಾಗ್ರದವರೆಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿಸಿ ಕಪಾಟರೂಪ ಅಗಲ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಹಿಂದು – ಮುಂದಿನ ಮಗ್ಗಲು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಎರಡು ದಿಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತರ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕದ ಅವಶಿಷ್ಟ ಕೋಣ ರೂಪ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ತುಂಬಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಒಂದೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇವನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ದಂಡ, ಕಪಾಟ ಪ್ರತರ ಮತ್ತು ಲೋಕ ಪೂರಣ ಸಮುದ್ಘಾತಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಕ್ರಮದಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರದೇದವನ್ನು ಪುನಃ ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸಿ ಶರೀರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ತೊಯ್ದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹರಡುವುದರಿಂದ ಅದರ ಆರ್ದ್ರತೆಯು ಬೇಗನೇ ಆರಿ ಹೋಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಸಕ್ತ ಕರ್ಮ – ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅನುಭಾಗಾಂಶಗೊಂಡು ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಆಯುಃ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇದರ ತರುವಾಯ ಕೇವಲಿಯು ಕಾಯಯೋಗದಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಅಯೋಗ ಕೇವಲೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು

ಹಿಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಷ್ಟಕರ್ಮ – ವಿಮುಕ್ತ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯ ಕಾಲವು ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಲವೊಂದು ಸಮಯ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಜೀವವು ತನ್ನ ಶುದ್ಧ, ಶಾಶ್ವತ, ಅನಂತ ಜ್ಞಾನ – ದರ್ಶನ – ಸುಖ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಪರಮ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಸಿದ್ಧನಾಗಿಹ ೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನತ್ರಯೇಣ ಪ್ರಮಿದಿತ – ನಿಖಿಲಜ್ಞೇಯತತ್ವಪ್ರಪಂಚಾಃ

ಪೊಧ್ಧ್ಯ ಧ್ಯಾನವಾತ್ಯೈಃ ಸಕಲಮಥ ರಜಃ ಪ್ರಾಪ್ತ ಕೈವಲ್ಯರೂಪಾಃ ।

ಕೃತ್ವಾ ಸತ್ವೋಪಕಾರಂ ತ್ರಿಭುವನ ಪತಿಭಿರ್ದತ್ತ ಯಾತೋತ್ಸವಾ ಯೇ

ತೇ ಸಿದ್ಧಾಃ ಸಂತುಲ ೋಕತ್ರಯಶಿಖರ ಪುರೀವಾಸಿನಃ ಸಿದ್ಧಯೇ ವಃ ॥

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ – ೪

ಜೈನ ಕು ಿ

ಜೀವನ ಮತ್ತು ಕು ಿ:–

ಜೈನ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲ ೇ ಹ ೇಳಲ ಾದೇಯಷ್ಟೇ. ಜೀವದ ಲಕ್ಷಣವು ಉಪಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಆ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸತ್ತೆಯ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ನಾನಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬುದು. ಎರಡನೆಯದು ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಅನ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ ಎಂಬ ಅರಿವೂ ಕೂಡ ಅದಕ್ಕೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಈ ಅನ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಉಪಯೋಗವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಆಹ ಾರಗಳೆಂದಾಗಿ ಅದರ ಶ ರೀರವನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತವೆ. ಇನ್ನೂ ಹ ಲವಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳು ವೃಕ್ಷ, ಪರ್ವತ, ಗಹ ಿ ಮೊದಲ ಾದವುಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಪರೀತ ಶ ಕ್ತಿಗಳಾದ ಬಿರುಗಾಳಿ, ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲ ಾದಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ ; ಆಶ್ರ ಯವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ, ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲ ಾದವುಗಳಂಥವು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಜೀ ವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ

ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ – ಶ಼ಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಜ್ಞಾನ ಗುಣದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದರ್ಶನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಕೆಡಕು ಒಳ್ಳೆಯದರ ವಿವೇಕ ಇರುವುದೊಂದು ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಗುಣದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅವನು ಧರ್ಮ, ನೀತಿ ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರಗಳ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಆದರ್ಶಗಳಿಗನುಸರಿಸಿಯೇ ಜೀವನವನ್ನು ನಿರ್ಮಲ ಹಾಗೂ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾನವ ಸಮಾಜವು ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಸಭ್ಯವಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದೆ ಇದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಅರಳಿ ನಿಂತಿವೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಮೂರನೆಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣವು ಸೌಂದರ್ಯದ ಉಪಾಸನೆಯಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಪೋಷಣೆ ಹಾಗೂ ರಕ್ಷಣೆಗಳಿಗಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸುಂದರಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ತನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ತಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಸುಂದರ ತರವಾಗಿ ತಿನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವನು ಚಳಿ, ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾರಿನ ಬಟ್ಟೆ, ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶರೀರಾಚ್ಛಾದನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಮಾಡುತ್ತ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ನೂಲಿನ ಉಣ್ಣೆಯ, ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸತೊಡಗಿದನು. ಅವುಗಳನ್ನು ನಾನಾ ರೀತಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಹೊಲಿದು ಸುಂದರವಾದ ವೇಷ – ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಗೃಹನಿರ್ಮಾಣ, ಮೂರ್ತಿ ನಿರ್ಮಾಣ, ಚಿತ್ರನಿರ್ಮಾಣ, ಅದರಂತೆ ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಇವೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಸೌಂದರ್ಯೋಪಸನೆಯು ಚರಮ ಸೀಮೆಯನ್ನು ತಲುಪಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಾನವೀಯ ಸಭ್ಯತೆಯು ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಐದೂ ಕಲೆಗಳ ಪ್ರಾರಂಭವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಉಪಯುಕ್ತತೆಗೆಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತ – ವಾಸಿಸುತ್ತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡನು. ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ನೆನಪನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕಾರ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಸಾಕಾರ ಕಲ್ಲು

ಮೊಡು ಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಅನುಭವಗಳ ಸ್ಮೃತಿಗಾಗಿ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಎಳೆದನು. ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆಂದು ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಗೀತಗಳನ್ನು ಹ ಾಡಿದನು ; ಮುದ್ದಿಟ್ಟನು ; ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹ ೇಳಿದನು ಆದರೆ ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಬಹ ಳಷ್ಟು ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದನು. ಕಾಲ ಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಭೌತಿಕ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯದ ಪಕ್ಷವೇ ಹ ೆಚ್ಚು ಪ್ರಮುಖ ಹ ಾಗೂ ಪ್ರಬಲವಾಗುವಂತಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಉಪಯುಕ್ತ ಕಲ ೆಗಳು ಲಲಿತಕಲ ೆಗಳ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡುವು. ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ದೇಶ ದ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಭ್ಯತೆ ಹ ಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃ ತಿಗಳಿಗೆ ಇವೇ ಅನಿವಾರ್ಯ ಪ್ರತೀಕಗಳೆಂದು ಮನ್ನಿ ಸುತ್ತ ನಡೆದರು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶ , ಸನಾಜ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಇತಿಹ ಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೇಂದು ಅವುಗಳ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಕಲ ೆಗಳ ವಿಕಾಸದ ಇತಿಹ ಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಕಂಡು ಬಂತು.

ಮೇಲ ೆ ಹ ೇಳಿದ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ ೆಯ ಮೌಲಿಕ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಮನುಷ್ಯನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಂತೆಯೇ ಸೌಂದರ್ಯದ ಇಚ್ಛಾರೂಪ ಅವನ ಸ್ವಾಭಾ ವಿಕ ವೃತ್ತಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕಲ ೆಯ ಧ್ಯೇಯ ಕಲ ೆಯೇ ಇದೆ ಎಂದೂ ಕೂಡ ಹ ೇಳಲ ಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಮೇಲ ೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸೌಂದರ್ಯ – ವೃತ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಯಾವ ಅಲಂಬನಗಳನ್ನು ಗ್ರಹ ಣ ಮಾಡಿರುವವೋ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ ೆಯ ಧ್ಯೇಯವು ಜೀವನದ ಉತ್ಕರ್ಷವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಲ ಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಗತಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ, ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಜೈನ ಕಲ ಾಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ ೆಗಾರನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಇದ್ದುದು ಇದ್ದ ಹ ಾಗೆಯೇ ಇಡಲು ಎಂದೂ ಇಚ್ಛಿಸಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ಸಂತುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹ ೊಂದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಕಲ ಾಕೃತಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ಭಾವನೆಯ ಪರಿಷ್ಕಾರವೂ ಉತ್ಕರ್ಷವೂ ಆಗುವಂತೆ ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನಿ ಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಕಲ ಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕೆಲವೊಂದು ಧರ್ಮ ಇಲ್ಲವೆ ನೀತಿಯ ಉಪದೇಶ ವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಕಲ ಾಕೃತಿಗಳೂ ಧರ್ಮದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುವು ; ಹ ಾಗೂ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು. ಯುನಾನಿಯ ಕಲ ಾಕಾರರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಯಥಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ಕಲ ೆಯ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿ ಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಅವರ ಕಲ ೆಯನ್ನು ನಾವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆದಿಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ನಿರಪೇಕ್ಷವೆಂದು ಹ ೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಭಾರತೀಯ ಕಲ ಾಕಾರರು

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಈ ಯಾಂತ್ರಿಕ (ಫೋಟೋಗ್ರಾಫಿಕ) ಚಿತ್ರಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ಆದರ್ಶದ ದೃಷ್ಟಿಯು ಪೂರ್ಣ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಅವರ ಕಲಾಕೃತಿಯಿಂದ ದರ್ಶಕನು ಏನನ್ನೂ ಕಲಿಯದೇ ಇದ್ದರೇ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದರೆ, ಕೆಲವೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ, ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಭಾವಾತ್ಮಕ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದದಿದ್ದರೆ ಆ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರು ಏನು ? ಲಾಭವಾದರೂ ಏನು ? ಈ ಜನ – ಕಲ್ಯಾಣ ಭಾವನೆಯ ಫಲ – ಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮ ಕಲಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕತೆಯನ್ನು ಬಿಡು ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಕಲಾತ್ಮಕ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಸ್ಥಾಪತ್ಯದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಲಾಕಾರರು ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ. ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯಂತೂ ಅವರು ದಿವ್ಯತೆಯನ್ನೇ ತುಂಬುತ್ತಾರೆ. ಮಾನವ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉತ್ಕರ್ಷದ ಆರೋಪವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಶು – ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಚಿತ್ರಣವು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಾವ ಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಪರಿಷ್ಕಾರಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಜೈನ ಕಲೆಯ ಉದ್ದೇಶವು ಜೀವನದ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಕಲೆಯಿಂದ ಜೈನ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಚಾರಗಳ ಆದರ್ಶಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತಿಮಾನ್ ರೂಪ ಕೊಡಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಜೈನ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕಲೆ :–

ಜೈನ ಧರ್ಮವು ಜೀವನದ ವಿಧಾನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸದೆ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ವಿಶೇಷ ಭಾರವನ್ನಿತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಬಹಳಷ್ಟು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ದೋಷಾರೋಪಣವು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಜೈನಧರ್ಮದ ಅಪೂರ್ಣ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದೆ. ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನೇಕಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ, ಜೀವನದ ಸಮಸ್ತ ಸಂಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಥೋಚಿತ ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರೈಸಲಾಗಿದೆ. ಒಳ್ಳೆಯದು ಮತ್ತು ಕೆಡಕುಗಳ ವಿವೇಕ ರಹಿತ ಮಾನವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆಂದು ಕೆಲವೊಂದು ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ಜೀವನದ ಕುತ್ಸಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು, ಸಂಯಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈನ ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದೇ ಚರಮ ಆದರ್ಶವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು. ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗತಿ

ಶೀಲವಾಗುವುದಕ್ಕೆಂದು ತನ್ನ ಕರ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪೂರ್ಣ ಉತ್ತರದಾಯಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು ; ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ವ್ರತ – ನಿಯಮ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ವೈಯಕ್ತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ತಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಅದರ ವಿಧಾನ ಪಕ್ಷವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ನಿಂತಿತು ಎನ್ನುವಂತೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆಂದು ಜೈನ ಧರ್ಮವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಯಾವ ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದೆಯೋ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇದೆ. ಮುನಿ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥ, ನಿಃಸ್ಪೃಹ ಮತ್ತು ನಿರೀಹನಾಗಿ ವೀತರಾಗ ಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯರ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವರ್ಗವೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರೊಡನೆಯೇ ಗ್ರಹಸ್ಥ ಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಯಥೋಚಿತ್ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಭ್ಯ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ತನ್ನ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ, ದೇಶಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಅವುಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಗೊಳಿಸುವ ಯತ್ನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ದಯೆ, ದಾನ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರಗಳಿಗೆ ಶ್ರಾವಕ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಥೋಚಿತ್ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಜೈನ – ಚಾರಿತ್ರದ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಜೈನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಉಪಾಸನೆ ಯಾವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಅದರ ವಿಧಾನ ಪಕ್ಷವು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಲೆಯ ಬೇದ – ಪ್ರಭೇದಗಳು :–

ಪ್ರಾಚೀನತಮ ಜೈನ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಕಲೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವವನ್ನಿತ್ತುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುವಂಥ ಕಲಾಚಾರ್ಯರ ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಾಚಾರ್ಯರ ಉಲ್ಲೇಖವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥರಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಷಟ್‌ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಿ, ಮಸಿ, ಕೃಷಿ, ವಿದ್ಯಾ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೂಪದಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಕಲೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮವಾಯಾಂಗ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಕಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳಿ ಹೀಗಿವೆ :– ೧) ಲೇಖ, ೨)

ಗಣಿತ, ೩) ರೂಪ, ೪) ನೃತ್ಯ, ೫) ಗೀತ, ೬) ವಾದ್ಯ, ೭) ಸ್ವರಗತ, ೮) ಪುಷ್ಕರಗತ, ೯) ಸಮತಾಲ, ೧೦) ದ್ಯೂತ, ೧೧) ಜನವಾದ, ೧೨) ಪೊಕ್ಕಚ್ಚಂ, ೧೩) ಅಷ್ಟಾಪದ, ೧೪) ದಗಮಟ್ಟಿಯ (ಉದಕಮೃತ್ತಿಕಾ), ೧೫) ಅನ್ನ ಖಿ, ೧೬) ಪಾನ ಖಿ, ೧೭) ವಸ್ತ್ರ ಖಿ, ೧೮) ಶ ಯನ ಖಿ, ೧೯) ಅಜ್ಜಂ (ಅರ್ಯಾ), ೨೦) ಪ್ರಹ ೇಲಿಕಾ, ೨೧) ಮಾಗಧಿಕಾ, ೨೨)ಗಾಥಾ, ೨೩) ಶ್ಲೋಕ, ೨೪) ಗಂಧಯುಕ್ತಿ, ೨೫) ಮಧುಸಿಕ್ಥ, ೨೬) ಆಭರಣ ಖಿ, ೨೭) ತರುಣೀ – ಪ್ರತಿಕರ್ಮ, ೨೮) ಸ್ತ್ರೀ ಲಕ್ಷಣ, ೨೯) ಪುರುಷಲಕ್ಷಣ, ೩೦) ಹ ಯಲಕ್ಷಣ, ೩೧) ಗಜಲಕ್ಷಣ, ೩೨) ಗೋಣ [ವೃಷಭ ಲಕ್ಷಣ], ೩೩) ಕುಕ್ಕುಟ ಲಕ್ಷಣ, ೩೪) ಮೇಂಢಾ ಲಕ್ಷಣ, ೩೫) ಚಿತ್ರಲಕ್ಷಣ, ೩೬) ಛತ್ರಲಕ್ಷಣ, ೩೭) ದಂಡಲಕ್ಷಣ, ೩೮)ಅಸಿಲಕ್ಷಣ, ೩೯) ಮಣಿಲಕ್ಷಣ, ೪೦)ಕಾಕನಿಲಕ್ಷಣ, ೪೧) ಚರ್ಮಲಕ್ಷಣ, ೪೨) ಚಂದ್ರಲಕ್ಷಣ, ೪೩) ಸೂರ್ಯಚರಿತ, ೪೪)ರಾಹ ು ಚರಿತ, ೪೫) ಗ್ರಹ ಚರಿತ, ೪೬) ಸೌಭಾಗ್ಯಕರ, ೪೭) ದುರ್ಭಾಗ್ಯಕರ, ೪೮) ಖಿದ್ಯಾಗತ, ೪೯)ಮಂತ್ರಗತ, ೫೦)ರಹ ಸ್ಯ ಗತ, ೫೧) ಸಮಾಸ, ೫೨) ಚಾರ, ೫೩) ಪ್ರ ಖಿಚಾರ, ೫೪) ವ್ಯೂಹ; ೫೫) ಪ್ರತಿವ್ಯೂಹ , ೫೬) ಸ್ಕಂಧಾವಾರಮಾನ, ೫೭) ನಗರಮಾನ, ೫೮) ವಾಸ್ತುಮಾನ, ೫೯)ಸ್ಕಂದವಾರನಿವೇಶ , ೬೦) ವಾಸ್ತುನಿವೇಶ , ೬೧) ನಗರನಿವೇಶ , ೬೨) ಈಸತ್ಥಂ [ಈಷ್ವಸ್ತ್ರ ಂ] ೬೩) ಛರುಪ್ಪವಾಯಂ [ತ್ಸರುಪ್ರವಾದ್], ೬೪) ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷಾ, ೬೫ಹ ಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಾ, ೬೬) ಧನುರ್ವೇದ, ೬೭) ಹಿರಣ್ಯಪಾಕ, ಸುವರ್ಣಪಾಕ, ಮಣಿಪಾಕ, ಧಾತುಪಾಕ, ೬೮) ಬಾಹ ುಯುದ್ಧ, ದಂಡಯುದ್ಧ, ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧ, ಯಷ್ಟಿಯುದ್ಧ, ಯುದ್ಧ, ನಿರ್ಯುದ್ಧ, ಜುದ್ಧಾ ಇಂಜುದ್ಧಾ, ೬೯) ಸೂತ್ರಕ್ರೀಡಾ, ನಾಳಿಕಾಕ್ರೀಡಾ, ವೃತ್ತಕ್ರೀಡಾ, ಧರ್ಮಕ್ರೀಡಾ, ಚರ್ಮಕ್ರೀಡಾ, ೭೦) ಪತ್ರಛೇದ್ಯ, ಕಟಕಛೇದ್ಯ, ೭೧) ಸಜೀವ – ನಿರ್ಜೀವ, ೭೨) ಶ ಕುನರುತ.

೧) ಲ ೇಖ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು ಅಕ್ಷರ ಖಿನ್ಯಾಸ ಎಂದಿದೆ. ಈ ಕಲ ೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಪಿ ಹ ಾಗೂ ಲ ೇಖದ ಖಿಷಯ ಈ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳ ಖಿಚಾರ ಮಾಡಲ ಾಗಿದೆ. ಲಿಪಿಗಳು ದೇಶ ಭೇದಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಹ ದಿನೆಂಟು ಪ್ರಕಾರದವುಗಳೆಂದು ಹ ೇಳಲ ಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಹ ೆಸರುಗಳು ಹೀಗಿವೆ :- ೧) ಬ್ರಾಹ್ಮೀ, ೨) ಜವಣಾಲಿಯಾ, ೩) ದೋಸಾ ಊರಿಯಾ ೪) ಖರೋಷ್ಠಿ ಕಾ, ೫) ಖರಸಾ ಖಿಯಾ : ೬) ಪಹ ಾರಾ ಇಯಾ, ೭) ಉಚ್ಚತ್ತರಿಯಾ, ೮) ಅಕ್ಷರಮುಟ್ಠಿ ಯಾ, ೯) ಭೋಗವ ಇಯಾ, ೧೦) ಬೇಣತಿಯಾ, ೧೧) ಣಿಹ್ನ ಇಯಾ, ೧೨) ಅಂಕಲಿಪಿ, ೧೩) ಗಣಿತಲಿಪಿ, ೧೪) ಗಂಧರ್ವಲಿಪಿ, ೧೫) ಭೂತಲಿಪಿ, ೧೬)ಆದರ್ಶಲಿಪಿ, ೧೭) ಮಾಹ ೇಶ್ವರ ಲಿಪಿ, ದಾ ಖಿಲಿ ಲಿಪಿ, ಮತ್ತು ೧೮) ಬೋಲಿಂದಿ [ಪೋಲಿದಿ ಆಂಧ್ರ] ಲಿಪಿ ಈ ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮತ್ತು ಖರೋಷ್ಠೀ ಈ ಎರಡು ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲ ೇಖಗಳು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಖರೋಷ್ಠಿ ಯ ಪ್ರಯೋಘವು ಕ್ರಿಶ್.ಪೂ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ತಮಾನದ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಅಶೋಕನ ಲೇಖಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಕ್ರಿಶ್. ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಶ್ತಮಾನಗಳ ವರೆಗೆ ಪಂಜಾಬ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ್ದಿಂದ ಚೀನ ತುರ್ಕಸ್ತಾನಗಳ ವರೆಗೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯ ಪರಂಪರೆಯು ದೇಶ್ದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಲಿಪಿಗಳೂ ಅದರಿಂದಲೇ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಲೇಖವು ಚಹುತರ ಬಾರಲೀ (ಅಜಮೇರ)ಯಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿದ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಬರಹ ವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರ (ಮಹಾವೀರ) ೮೪, ವರ್ಷಡಿ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲದಿಂದ ೮೪ ನೆಯ ವರ್ಷ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮಿಕ ಸ್ಥಾನದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಭಿನ್ನ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಿಪಿಯು ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ವಿವಿಧ ಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಆಗಮ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಅವಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಋಷಭನಾಥನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಅವನು ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಗೆ ಮೊದಲು ಕಲಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಲಿಪಿಯ ಹೆಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯೆಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಸಮವಾಯಾಂಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಗೆ ೪೬ ಮೂಲಾಕ್ಷರಗಳೂ (ಸ್ವರ ಮತ್ತು ವ್ಯಂಜನ) ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಐದನೆಯ ಜೈನಾಗಮವಾದ ಭಗವತೀ ವಿಯಾಹಪಣ್ಣತ್ತಿ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅರಹಂತರೆ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ನಮಸ್ಕಾರದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ’ನಮೋ ಬಂಭೀಏ ಲಿವಿಏ । ನಮೋ ಸುಯಸ್ಸ’ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಲಿಪಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಜವಣಾಲಿಯಾ ಎಂಬುದು ಯವನಾನೀ ಅಥವಾ ಯುನಾನೀ ಲಿಪಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಅಕ್ಷರಮುಷ್ಟಿಕಾ ಎಂಬುದನ್ನು ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನು ತನ್ನ ಕಾಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ೬೪ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಟೀಕಾಕಾರನಾದ ಯಶೋಧರನು ಅಕ್ಷರಮುಷ್ಟಿಕಾ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಬಾಸಾ ಮತ್ತು ನಿರಾಭಾಸಾ ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ಭೇದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಭಾಸಾ ಎಂಬುದರ ವಿವರವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯ ರವಿಗುಪ್ತನು ’ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ ವಿಜಯ’ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಆದಿ ಅಕ್ಷರ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಶ್ಬ್ದದ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಸಾಭಾಸಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಂಗುಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಕೇತದಿಂದ

ಶಬ್ದಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನಿರಾಭಾಸಾ ಅಕ್ಷರ ಮುಷ್ಟಿಕಾ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಇವುಗಳ ಸಮಾವೇಶವು ಬಹಳ ಮಾಡಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೭೨ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ೫೦ ಹಾಗೂ ೫೧ ನೆಯವುಗಳಾದ ರಹಸ್ಯಗಳ ಮತ್ತು ಸಭಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಂಕ ಲಿಪಿಯಿಂದ ೧, ೨ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಗಣಿತ ಲಿಪಿಯೊಡನೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಅಧಿಕ (+), ಉಣಾ (–), ಗುಣಾ (*), ಭಾಗ (\) ಮೊದಲಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಧರ್ವ ಲಿಪಿಯಿಂದ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸ್ವರಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಸಂಕೇತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರ್ಶಲಿಪಿಯು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ತಿರುವು – ಮುರುವು ಆಗಿ ಬರೆಯುವುದರಿಂದ ಬಹಳ ಮಾಡಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದಾಗ ನೆಟ್ಟಗೆ ಓದಲು ಬರುವಂತಿರುತ್ತದೆ. ಭೂತಲಿಪಿಯು ಭೋಟ [ತಿಬೇಟ] ದೇಶದ ಲಿಪಿಯಾಗಿರಲು ಸಾಕು. ಮಾಹೇಶ್ವರೀ ಎಂಬುದು ಮಹೇಶ್ವರದ್ದೂ [ಓಂಕಾರ ಮಾಂಧಾತಾ – ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ]ಹಾಗೆಯೇ ದಾಮಿಲೀ ಲಿಪಿಯು ದ್ರಮಿಡ (ದಮಿಲ– ತಮಿಲ) ದೇಶದ್ದೂ ಆಗಿವೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಭೋಗವತಿಯಾ ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ನಾಗರ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಭೋಗವತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಯವುದಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷ ಲಿಪಿಯಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಹದಿನೆಂಟು ಲಿಪಿಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಚಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಆವಶ್ಯಕ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ (ಗಾ ೪೬೪) ರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. :– ೧) ಹಂಸಲಿಪಿ, ೨) ಭೂತಲಿಪಿ, ೩) ಯಕ್ಷಲಿಪಿ, ೪) ರಾಕ್ಷಸಲಿಪಿ, ೫) ಓಡ (ಉಡಿಯಾ) ಲಿಪಿ ; ೬) ಯವನೀ, ೭) ತುರುಷ್ಕೀ, ೮) ಕೀರೀ, ೯) ದ್ರಾವಿಡೀ, ೧೦) ಸೈಂಧವೀ, ೧೧) ಮಾಲವೀ, ೧೨) ನಡೀ, ೧೩) ನಾಗರೀ, ೧೪) ಲಾಟೀ, ೧೫) ಪಾರಸೀ, ೧೬) ಅನಿಮಿತ್ತಿ, ೧೭) ಚಾಣಕ್ಯೀ ಮತ್ತು ೧೮) ಮೂಲದೇವೀ. ಈ ನಾಮ ನಾಮಾವಲಿಯು ಸಮಯಾಂಗದ ಲಿಪಿ ಸೂಚಿಗಿಂತ ಬಹಳಷ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಭೂತಲಿಪಿ, ಯವನೀ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡೀ ಇವು ಮೂರು ಮಾತ್ರ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನ ವಾಗಿವೆ. ಉಳಿದ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಜಾತಿ ಹಾಗೂ ದೇಶ ವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಹಂಸ, ಭೂತ, ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ಆಯಾ ಅನಾರ್ಯ ಲಿಪಿಗಳೆಂದೂ ಹಾಗೂ ಭಾಷೆಗಳೆಂದು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಡಿಯಾದಿಂದ ಪಾರಸಿಯ ವರೆಗೆ ೧೧ ಬಾಷೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ದೇಶವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯೀ ಮತ್ತು ಮೂಲದೇವಿಯು ಪರಂಪರೆಯು ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಮಸೂತ್ರದ ಟಿಕಾಕಾರನಾದ ಯಶೋಧರನು ಕೌಟಿಲೀಯ ಅಥವಾ ದುರ್ಬೋಧ ಹಾಗೂ ಮೂಲದೇವಿಯು ಎಂಬ

ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಯಶೋಧರನು ಇನ್ನೊಂದು ಮೂರನೆಯದಾದ ಗೂಢಲೇಖ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಲಿಪಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಅದು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಕಲಿಪಿಯಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಲಿಪಿಯ ಸಂಬಧವು ಅನಿಶ್ಚಿತ್ರೀ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಯಶೋಧರನಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ' ಕ್ಷ ' ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಹ್ರಸ್ವ ಮತ್ತು ಧೀರ್ಘ ಅನುಸ್ವಾರ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಗಗಳನ್ನು ಅದಲು – ಬದಲು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೌಟಿಲೀಯ ಲಿಪಿಯು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ' ಅ ' ಮತ್ತು ಕ ಖ ಹಾಗೂ ಗ, ಘ ಮತ್ತು ಙ, ಚ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಟ ವರ್ಗ, ತ ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ಪ ವರ್ಗ ಅಲ್ಲದೆ ಯ ಮತ್ತು ಶ ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೂಲದೇವಿ ಲಿಪಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲದೇವನು ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧನೂ ಚತುರನೂ ಹಾಗೂ ಧೂರ್ತನಾದ ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಮೂಲ ದೇವ ಕಥಾ. ಉ, ಸೂ, ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು).

ಲೇಖದ ಆಧಾರದ ಪತ್ರವು ವಲ್ಕಲ, ಕಾಷ್ಠ, ದಂತ, ಲೋಹ, ತಾಮ್ರ, ರಜತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಯು ಉತ್ಕೀರ್ಣನ (ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯುವಿಕೆ ಸ್ಯೂತ (ಹೊಲಿದು), ವ್ಯೂತ (ಹೆಣೆಯುವಿಕೆ), ಛಿನ್ನ (ಕಡಿಯುವಿಕೆ), ಭಿನ್ನ (ಒಡೆಯುವಿಕೆ), ದಗ್ಧ (ಸುಟ್ಟು ತೆಗೆಯುವಿಕೆ) ಮತ್ತು ಸಂಕ್ರಾಂತಿತ (ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿಂದ) ಈ ಪದ್ದತಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಲಿಪಿಯ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಕೃಶ, ಅತಿಸ್ಥೂಲ, ವಿಷಮ, ವಕ್ರಪಾದ ಮತ್ತು ಒಂದು ವರ್ಣದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಬರೆಯುವುದು (ಘದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧ, ಭದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಯ ಇತ್ಯಾದಿ) ; ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡದಿರುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಕೂಡ ಲೇಖಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಾಮಿ – ಭೃತ್ಯ, ಪಿತಾ – ಪುತ್ರ, ಗುರು – ಶಿಷ್ಯ, ಪತಿ – ಪತ್ನಿ ,ಶತ್ರು – ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಶೈಲಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ಥಿರ ಪಡಿಸಿದ್ದರು.

ಜೈನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಲೇಖದ ಪ್ರಣಾಲಿಯ ಪ್ರಯೋಗವು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರ, ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ

ಉದಾಹರಣೆಯು ಲಭಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವು ಮುನಿಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಜೈನ ಮುನಿಗಳಂತೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಪರಿಗ್ರಹಿಗಳು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಮುಂದರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತಿಮ ತಿರ್ಥಂಕರರಾದ ಮಹಾವೀರನ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಅವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗಣಧರರು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಗ್ರಂಥ – ರಚನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶದ ಜ್ಞಾನವು ಲುಪ್ತವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದ ವಾಚನದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಂಗವಾದ ದೃಷ್ಟಿವಾದದ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದರ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ – ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನಾದ ಭದ್ರಬಾಹುವು ಆ ಮುನಿ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಿಲಿತನಾಗಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ವೀರ ನಿರ್ವಾಣದ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಆಗಮಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅಸ್ತ – ವ್ಯಸ್ತ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಮಥುರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂದಿಲ ಆಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅವನ ತರುವಾಯ ಕೆಲವೊಂದು ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ವಲಭಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರ್ಧಿಗಣಿ ಕ್ಷಮಾಶ್ರಮಣನ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಮಗಳ ವಾಚನಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪಾಟಲೀಪುತ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಮಾಥುರೀಯ ವಾಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳಂತೂ ಈಗ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಲಭಿ ವಾಚನದಿಂದ ಸಂಕಲಿಸಿದ ಆಗಮಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಿರಂತವಾಗಿ ತಾಡಪತ್ರ, ಅದರ ತರುವಾಯ ಕಾಗದದ ಮೆಲೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸುಂದರ ಹಾಗೂ ಕಲಾಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಿಂದ ಬರೆದಂಥ ಪ್ರತಿಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಅವು ಜೈನ ಲಿಪಿ ಕಲೆಯ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಪ್ರತೀಕಗಳಾಗಿವೆ. ಮೆಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ವಾಚನಗಳ ಹೆಸರೂಗಳೂ ಸಹ ಆಗಾಗ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಲಾಯಿತು. ಹಾಗೂ ಸಂಕಲಿಸಲಾಯಿತೆಂದೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂದರಿಂದ ಲಿಖಿತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ದಶವೈಕಾಲಿಕ ಸೂತ್ರದ ಹರಿಭದ್ರನ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಪ್ರಕಾರದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಗಂಡೀ, ಕಚ್ಛಪೀ, ಮುಷ್ಟೀ ಸಂಪುಷ್ಟ – ಫಲಕ ಮತ್ತು ಛೇದಪಾಟೀಗಳೆಂದು ಇವೆ. ಉದ್ದಗಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಅರ್ಥಾತ್ ಚಚೌಕ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಗಂಡೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಯಾವ ಪುಸ್ತಕವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಲವೂ ಮತ್ತು ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಗಲುಗಳಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಕಚ್ಛಪಿಯು, ಯವ ಪುಸ್ತಕವು ಕೇವಲ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಗೊಲಾಕಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಚೌಕೋನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಮುಷ್ಟಿಯೆನಿಸುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೆಲೆ ಬರೆದಂಥ ಪುಸ್ತಕಗಳೂ ಸಂಪುಟ

– ಫಲಕವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಚಿಕ್ಕ ಪುಟ್ಟ ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಉದ್ದವಾಗಿರಲಿ ಅಂತೂ ತಾತಪತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಪುಸ್ತಕವು ಛೇದಪಾಟಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

[೨] ಗಣಿತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಕಾಸವು ಜೈನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಣಾನುಯೋಗದ ಅಂಗವಾಗಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಆಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಕಲೆಗಳ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬಹುತರ ಅವರು ಲೇಖಾದಿಗಳನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಗಣಿತದ ಮಹತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. [೩] ರೂಪಗತದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮೂರ್ತಿಕಲೆ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳು ಎಂದಿದೆ. ಅವುಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. [೪ ರಿಂದ ೬] ನೃತ್ಯ, ಗೀತ, ವಾದ್ಯ, ಸ್ವರಗತ, ಪುಷ್ಕರಗತ ಮತ್ತು ಸಮತಾಲ ಇವುಗಳ ವಿಷಯವು ಸಂಗೀತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಲೆಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಾಲಕ – ಬಾಲಕೆಯರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಕಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕಥೆಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತರ ವೀಣಾವಾದನದ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ಯುವಕ – ಯುವತಿಯರ ವಿವಾಹ ಸಂಬಂಧದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. [೧೦ ರಿಂದ ೧೨] ದ್ಯೂತ, ಜನವಾದ, ಪೊಕ್ಖಚ್ಚಂ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಾಪದ ಇವು ದ್ಯೂತ ಕ್ರೀಡೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿವೆ. [೧೪] ದಗಮಟ್ಟಿಯಾ – ಉದಕಮೃತ್ತಿಕಾ ನೀರು ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕೆಸರನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಮನೆ, ಮೂರ್ತಿಗಳ ಆಕಾರ ಕ್ರೀಡೆ, ಶೃಂಗಾರ ನಿರ್ಮಾಣ ಹೇತುಗಳುಳ್ಳ ಕಲೆಗಳಾಗಿವೆ. [೧೫ – ೧೬] ಅನ್ನ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಪಾನವಿಧಿಗಳು ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ತಿನ್ನುವ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾದಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಲೇಹ್ಯ – ಪೇಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕಲೆಗಳಾಗಿವೆ. [೧೭] ವಸ್ತ್ರ ವಿಧಿಯ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವುದು ಹಾಗೂ ಹೊಲಿಯುವ ಕಲೆಯಾಗಿದೆ. [೧೮] ಶಯನವಿಧಿಯು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಮಂಚ – ಪಲ್ಲಂಗಗಳ ರಚನೆ, ಹಾಸಿಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ವಿಧಾನಗಳ ಕಲೆಯಾಗಿದೆ. [೧೯ ರಿಂದ ೨೩] ಆರ್ಯಾ, ಪ್ರಹೇಲಿಕಾ, ಮಾಗಧಿಕಾ, ಗಾಥಾ ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕ ಈ ಹೆಸರಿನ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯ ರೀತಿಯ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಲೆಯಾಗಿದೆ. [೨೪] ಗಂಧಯುಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹೊಸ ಹೊಸ ಸುಗಂಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಕಲೆಯಾಗಿದೆ. [೨೫] ಮಧ್ಯಸಿಕ್ಥವೆಂದು ಅಲಕ್ತಕ,ಲಾಕ್ಷಾರಸ ಅಥವಾ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಪಾದಗಳನ್ನೂ ರಂಗಿತಗೊಳಿಸುವ ಕಲೆಯೇ

ಮಧ್ಯಸಿಕ್ಥ ವೆನಿಸುವುದು. [೨೬ – ೨೭] ಆಭರಣವಿಧಿ ಮತ್ತು ತರುಣೀ ಪ್ರತಿಕರ್ಮವು ಭೂಷಣ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವಹ ಾಗೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ ೆಯಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿ.ಪ್ರ. [४, ३६೧ – ६४] ದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರ ೧೬ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ೧೪ ಆಭರಣಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಸೂಚಿಯು ವಿಕಲ್ಪ ರೂಪದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇದೆ :

ಪ್ರಥಮ ಸೂಚಿ :–

೧. ಕುಂಡಲ, ೨. ಅಂಗದ, ೩.ಹ ಾರ, ೪. ಮುಕುಟ, ೫. ಕೇಯೂರ, ೬. ಭಾಲಪಟ್ಟ, ೭. ಕಟಕ, ೮.ಪ್ರಾಲಂಬ, ೯. ಸೂತ್ರ, ೧೦.ನುಪೂರ ೧೧. ಮುದ್ರಿಕಾ ಯುಗಲ ೧೨. ಮೇಖಲ ಾ ೧೩. ಗ್ರೈವೇಯಕ (ಕಂಠಿ) ೧೪. ಕರ್ಣಪೂರ ೧೫. ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ೧೬. ಚೂರಿ.

ಎರಡನೆಯದಾದ ವೈಕಲ್ಪಿಕ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿಹ ದಿಮೂರು ಆಭರಣಗಳಹ ೆಸರುಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಕೇಯೂರ, ಭಾಲಪಟ್ಟ, ಕರ್ಣಪೂರ ಈ ಮೂರುಹ ೆಸರುಗಳು ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಕಿರೀಟ, ಅರ್ಧಹ ಾರ ಮತ್ತು ಚೂಡಾಮಣಿ ಈ ಮೂರುಹ ೆಸರುಗಳುಹ ೊಸದಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಕೇಯೂರಹ ಾಗೂ ಅಂಗದ ಎಂಬಿವು ಒಂದೇ ಮಾದರಿಯ ಆಭೂಷಣಗಳಾಗಿರುವ ಸಂಭವ ವಿದೆ. ಇದರಂತಯೇ ಭಾಲಪಟ್ಟ ಮತ್ತು ಚೂಡಾಮಣಿಗಳೂ ಇರಲು ಸಾಕು. ಕಿರೀಟವು ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಮುಕುಟವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡನೆಯ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಹ ೊಸ ಆಭರಣ – ವಿಶೇಷವೂ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಪೂರ ಎಂಬಹ ೆಸರಿನ ಆಭರಣವು ಇದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಮೇಲ ೆಹ ೇಳಿದ ೧೬ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಹ ಾಗೂ ಚೂರಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೧೪ ಆಭೂಷಣಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲ ಾಗಿದೆ. ಭೂಷಣ, ಆಭರಣ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರಗಳ ಒಂದು ವಿಶಾಲ ಸೂಚಿಯನ್ನು ನಾವು ಅಂಗವಿಜ್ಜಾ (ಪೃ. ೩೫೫– ೫೭) ದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೩೫೦ಹ ೆಸರುಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸೂಚಿಯು ಕೇವಲ ಆಭರಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆಹ ೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲ ಾಗಿದೆ. ಉದಾಹ ರಣೆಗೆಂದು ಸುವರ್ಣಮಯ, ರೂಪ್ಯಮಯ, ತಾಮ್ರಮಯ ಆದಿ ; ಅಥವಾ ಶಂಖಮಯ, ಕೇಶಮಯ, ದಂತಮಯ, ಕಾಷ್ಠ ಮಯ, ಪುಷ್ಪಮಯ, ಪತ್ರಮಯ, ಮೊದಲ ಾದವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹ ುದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ – ಭಿನ್ನ ಅಂಗಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಆಭರಣಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಶಿರಾಭರಣ, ಕರ್ಣಾಭರಣ, ಅಂಗುಲ ್ಯಾಭರಣ, ಕಟಿಯಾಭರಣ,

ಚರಣಾಭರಣಗಳೆಂದು ಇದ್ದುದನ್ನೂ ನೋಡಚಹ ುದು. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂಜನ, ಚೂರ್ಣ, ಅಲಕ್ತತ, ಗಂಧವರ್ಣ ಮೊಡಲು ಾದವುಗಳೂ ಅದರಂತೆಯೇ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಸುಗಂಧೀ ಚೂರ್ಣಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಾಗಿದೆ.